

С. М. Бернацька,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови, літератури та культури,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

МОВА – ВИЯВ СТАБІЛЬНОСТІ ТА ПРОГРЕСУ, ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Мова – це фундаментальний елемент специфіки певної культури та його менталітету. Що стосується ментальності, то вона формується роками, століттями і передається з покоління в покоління, що відображає соціальну та індивідуальну особливість певного народу, нації в усіх її проявах. Це один із критеріїв самовираження особистості. У слові акумулюються взаємозв'язки між людьми, слово виявляє ідею, а ідея – стрижень самоусвідомлення. Це продукт людського інтелекту. Знати мову – означає перебувати у певному ментальному стані. Кожна особистість відчуває свою належність до тієї чи іншої культури, до певного соціокультурного прошарку.

Результати опитування компанії Gradus Research у межах проекту «Градус суспільства під час війни», яке проводили 20-23 грудня 2023 року свідчать проте, що за останні два роки використання української мови практично в усіх сферах нашого життя зросло у сотні, а в окремих випадках – і в тисячі разів. Так, частка опитаних українців, які почали спілкуватися українською мовою лише в побутовому житті, зросла і наразі складає 65%. У квітні 2022 року вона становила 53%, а у 2023-му – 61%.

Як зазначила Євгенія Близнюк, соціологиня, засновниця та директорка дослідницької компанії Gradus Research збільшення кількості українців, які спілкуються українською мовою в побуті також свідчить і про посилення національної свідомості й згуртованості.

Позитивній динаміці громадян, які перейшли на українську мову в побутовому житті сприяло і прийняття Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», який набув чинності 16 липня 2019 року і покликаний регулювати вживання української мови в Україні [1].

Втім, проблема ролі й місця мови в культурі спілкування була та залишається актуальною. Мовнокультурна освіченість майбутніх фахівців вимагає вільного оволодіння писемною та усною формами мови, послуговуватися своїми знаннями у професійній діяльності та у міжособистісному спілкуванні, тобто мати високий рівень мовної досконалості [Бернацька 2022, с.13].

На сьогоднішньому етапі розвитку лінгвістичної думки вчення про модальність необхідності означене поглибленим розмежуванням семантичних відтінків цього типу модальності. Так, Л. Двірна стверджує про виокремлення двох різновидів модальної семантики необхідності – статичного і динамічного [3]. На думку дослідниці, динамічна необхідність передбачає наявність моменту вибору суб'єктом предметної діяльності одного з варіантів поведінки, який або відповідатиме етичним, суспільним, громадським нормам, або демонструватиме девіантну поведінку, тобто відхилення від загальноприйнятих норм. Статична необхідність такий вибір повністю виключає, тому що суб'єкт виконує дію, незважаючи на власні бажання, уподобання, переконання [3]. Характерною ознакою розмежування модальних значень повинності і необхідності виступає джерело волюнтативності: «категорія повинності передбачає наявність активного суб'єкта-особи, що не лише відповідно діє в часі і просторі, але й робить певний внутрішній вибір, діючи за / всупереч правилам і заборонам, визначеним для певної соціальної групи, і відповідно змінює на краще / гірше своє оточення, наближаючись до ідеалу або є віддаляючись від нього» [3]. Протиставлення значень необхідності і повинності відбувається також на семантичному рівні: необхідність повинності реалізується семантичною моделлю «прийнято, щоб...» [3], а об'єктивна необхідність – «суб'єкт повинен здійснити певну дію,

внаслідок якої потенційна ситуація перетвориться на фактичну», пор.: *Данило перебив розмову приятелів, сказавши Микиті, що раніше годиться похастувати гостя, а тоді вже розпитувати* (Адріан Каченко); *Микита, як годилося по звичаю, прислав до неї старостів з хлібом, а після того приходив щодня* (Адріан Каченко) – конструкції з модальним значенням повинності; *Мама йому пояснила, що татові треба поїхати влаштуватися на роботу, приготувати все до їхнього повернення, а йому краще поки що лишитися з мамою тут, у Парижі* (Оксана Іваненко); *Тисячі киян полягли. Та не вистояти, бачу, нам, не утриматися, – це ви повинні знати і бути готовими до найгіршого* (Володимир Малик) – речення з модальним значенням необхідності.

О. Сікорська поглиблює розмежування модальних значень повинності і необхідності, вказуючи на те, що «в... реченні, яке виражає необхідність, йдеться про те, що суб'єкт повинен діяти сам, підкоряючись внутрішньо усвідомленій повинності» [Сікорська 2009, с.114], натомість, у конструкціях з модальною семантикою повинності «зв'язок явищ є об'єктивно повинним, але причиново не усвідомленим суб'єктом» [Сікорська 2009, с.114].

Таким чином, кваліфікація значення необхідності спирається на оцінку потенційно можливого явища як такого, що неодмінно матиме місце в реальній дійсності, тобто повинне бути здійснене, на думку суб'єкта модальної оцінки; а визначення семантики повинності у своїй основі спирається на «інтереси суб'єкта предметної ситуації», точніше на його суб'єктивне ставлення до здійснюваної дії.

На сучасному етапі особлива увага науковців спрямована на вивчення спеціальної (професійної) мови, яка обслуговує професійну сферу спілкування. Мова – найважливіший чинник формування особистості, а тому повинна відповідати вимогам сучасності в процесі пізнання та дослідження світу.

Література:

1. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (із змінами) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звертання: 12.10.2024)
2. Бернацька С.М. Зміна мовленнєвої поведінки в умовах воєнного часу в Україні // Науково-практичний журнал «Закарпатські філологічні студії», № 25, 2022, с.9-14. URL: <http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/index.php/25-1-2022> (дата звертання: 10.10.2024)
3. Двірна Л. Концепт норми в семантичному полі повинності. *Електронна бібліотека Інституту журналістики*. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1932> (дата звертання: 10.10.2024)
4. Сікорська О.О. Конструкції з незалежним інфінітивом для вираження значення необхідності. *Наукові праці : наук.-метод. журнал : [гол. ред. Л. П. Клименко]. Т. 105. Вип. 92. Філологія. Мовознавство*. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. С. 113-116.